

צעירים במצבי סיכון: על צרכים והזדמנויות

ד"ר יפית סולימני-אעידן

בישראל כיום חיים כ־200,000 צעירים וצעירות במצבי סיכון, מצוקה והדרה המצויים בשלב המעבר מבגרות צעירה לחיים בוגרים ועצמאיים. במהלך תקופה זו בחייהם עליהם לגבש החלטות אישיות מכריעות הנוגעות לעתידם בתחומים שונים, לרבות יחסיהם הזוגיים והמשפחתיים, השכלתם וביסוסם התעסוקתי והכלכלי. תקופה זו, המתאפיינת בפיחות במערכת התמיכה הפורמלית (או בהיעדרה המוחלט), בטשטוש גבולות ובחוסר ודאות, מציבה התמודדויות ואתגרים העלולים לעורר מצבי סיכון, והיא קריטית לכל צעיר וצעירה, ובפרט לאלו נטולי העורף המשפחתי, הבאים מרקע של חוסר במשאבים אישיים וסביבתיים. לעומת צעירים באוכלוסייה הכללית שאינם מוגדרים בסיכון, ההיסטוריה האישית ונסיבות חייהם של צעירים וצעירות פגיעים, שאינם זוכים לתמיכה ממשפחתם ושהשרדותם הכלכלית מאתגרת, מקשות עליהם לעבור את משוכות תקופת המעבר לחיי הבגרות ולבסס יציבות וביטחון כלכלי ואישי

בחייהם. משאביהם החומריים והרגשיים המצומצמים, הרקע המשפחתי והאישי שלהם והאתגרים הרבים הטמונים בשלב ההתפתחותי הזה - כל אלה מעצבים חוויה מורכבת במיוחד של מעבר לבגרות, העלולה להוסיף על פגיעותם, להגביר את פעריהם בתחומי ליבה ולהוביל להזרתם החברתית.

אך בצד הסיכונים שתקופה זו טומנת בחובה, היא פותחת חלון הזדמנויות יקר לצעירים וצעירות במצבי סיכון. שלב המעבר לבגרות הוא צומת מרכזי בכל הקשור להחלטות אישיות גורליות בנוגע לעתיד כמעט בכל תחומי החיים. בתקופה זו עומדת בידי הצעירים והצעירות הזדמנות לשנות את נתיב חייהם באורח חיובי ולהשאיר מקום לניעות חברתית בעתיד. מחקרים אף מראים כי בתקופה זו ישנה הזדמנות פז לשיפור ניכר בחוסן הצעירים וביכולות ההסתגלות שלהם. לפיכך, מוטלת עלינו האחריות הלאומית והמקצועית לסייע להם ובכך להיטיב את עתיד החברה, באמצעות פיתוח מענים, תוכניות ושירותים שיזמנו לצעירים וצעירות אלו גישה למשאבים, ליווי נדרש, תמיכה רגשית והכוונה, לטובת התפתחותם האישית והמקצועית.

ואכן, בהתאם להחלטת ממשלה משנת 2016, הושקה "יתד": תוכנית לאומית לצעירים וצעירות במצבי סיכון, בשיתוף בין־משרדי ובין־מגזרי בהובלת משרד הרווחה וג'וינט אשלים. תוכנית זו, שפעילויותיה משותפות למשרדי הממשלה, לרשויות הממשלתיות

והמקומיות, לארגונים חברתיים אזרחיים ולגופים פילנתרופיים, מספקת במה רחבה לסיוע לצעירים ולצעירות במצבי סיכון, במימוש זכויותיהם וצורכיהם, בפיתוחם האישי ובשילובם החברתי. עם זאת, בצד ההכרה והתמיכה בצעירים אלו, עדיין יש צורך בעיגון ההחלטה בחוק, בהמשך קביעה והתוויה של מדיניות ובפיתוח חקיקה שתתאים להטרגוניות הרבה המאפיינת צעירים וצעירות אלו, ובכלל זה צעירים חסרי עורף משפחתי שגדלו בקרב משפחתם וצעירים בוגרי מסגרות חוץ-ביתיות.

מחקרי ההערכה וההתערבות השונים שהובלתי בשנים האחרונות בשותפות עם משרד הרווחה והביטחון החברתי ומשרד החינוך, המנהל לחינוך התיישבותי פנימייתי וארגוני צעירים במגזר החברתי, מצביעים על הדרך החשובה שנעשתה עד כה בעמידה על הצרכים של צעירים במצבי סיכון, ומראים את התרומה המובהקת של ליווי צעירים אלו לקידום. ממצאי המחקרים מראים כי השקעה בצעירים ובצעירות בסיכון מקדמת את הישגיהם בתחומי התעסוקה והכלכלה, ההשכלה והדיור, ותורמת לשביעות הרצון שלהם מחייהם.

לפיכך, אין ספק כי יש להמשיך בעיבוי התקנים והתקציבים שיסייעו לצעירים אלו, ולהשלים את המענים החסרים להם בתחומים כגון השכלה, הכשרה מקצועית, טיפול רגשי, דיור (לחסרי עורף משפחתי) ואוריינות דיגיטלית. כמו כן יש לפתח תוכניות ומענים

מותאמים לצעירים במצבי סיכון המתמודדים עם אתגרים ייחודיים הקשורים לחברה ולתרבות שהם שייכים לה או שהודרו ממנה, כגון צעירים בסיכון מהחברה הערבית ומהחברה החרדית.

רבים מצורכי האוכלוסייה שבסיכון טרם נענו. יש לבחון היכן אפשר להרחיב את העשייה כדי להגיע לקבוצות קצה הזקוקות לליווי נפשי מקיף יותר; כיצד נכון לגשת לסוגיית הבדידות בקרב צעירים פגיעים אלו ולחברם לרשתות חברתיות מיטיבות לאורך זמן; ואילו כלי עבודה נוכל להעניק להם כדי לחזק את תחושת המסוגלות העצמית שלהם ללא תלות במלווים. ומעל לכול, עלינו להקדיש חשיבה ויצירתיות רבות יותר לשאלה כיצד נוכל לחזק את תחושת השייכות שלהם לחברה ולהעצים את האופן שבו הם תופסים את עתידם, את אמונתם בעצמם ואת יכולתם לממש את מטרותיהם ואת הגשמתם העצמית כבוגרים.

ד"ר יפית סולימניאעידן היא חברת סגל בכירה בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל אביב. תחומי המחקר שלה כוללים נוער וצעירים בסיכון בקהילה ובמסגרות השמה חוץ-ביתיות (פנימיות, כפרי נוער ואומנה), ומעבריהם לחיי בגרות. מחקריה מתמקדים בשלושה צירים מרכזיים: האתגרים והחסמים שצעירים וצעירות

במצבי סיכון מתמודדים עימם במעבר לבגרות בכלל, ובהתייחס לתפיסת עתידם בפרט; פרקטיקות מקדמות חוסן והסתגלות בעבודה עם צעירים וצעירות במצבי סיכון בהיבט מודע הקשר, כגון ליווי ומנטורינג, אוריינטצית עתיד ותקווה; ומלווי הצעירים, המטפלים והמנטורים המנחים אותם - תפיסותיהם, האתגרים שהם מתמודדים עימם והמשאבים שהם זקוקים להם כדי לתמוך בצעירים במעבר לבגרות, מתוך הבנה שליווי צעירים בסיכון הוא תחום חדש ומתפתח. כחלק משאיפתה לקדם ידע יישומי, מחקריה נערכים בשיתופי פעולה של אנשי אקדמיה ואנשי שטח, ובמטרה לפתח התערבויות המותאמות לצעירים במצבי סיכון שונים, ד"ר סולימניאעידן מובילה בעשור האחרון מחקרי הערכה לאומיים, ובהם תוכנית "יתד" לצעירים וצעירות במצבי סיכון, תוכנית "יש לך כתובת", שבה בוגרי כפרי הנוער והפנימיות של המנהל לחינוך התיישבותי זוכים לליווי לחייהם העצמאיים, ותוכניות מנטורינג לליווי צעירים וצעירות בסיכון.